

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА ЖИТОМИРЩИНИ

Здійснено аналіз ефективності ведення галузі молочного скотарства в Житомирській області, висвітлено наявні проблеми галузі та шляхи її підвищення. В регіоні відбулося зменшення поголів'я великої рогатої худоби, переміщення обсягів виробництва продукції тваринництва та поголів'я худоби з сільгосп підприємств до господарств населення. Підвищення економічної ефективності галузі молочного скотарства в регіоні можливе за рахунок реалізації наступних стратегічних рішень: створення великотоварних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств; технічного переоснащення та модернізації наявних ферм та освоєння нових технологій утримання молочного стада; нарощування та оптимізації поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах та підвищення їх продуктивності.

Ключові слова: молочне скотарство, економічна ефективність, рентабельність, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

MARTUNYUK M. A., MARTUNYUK G. P.
Zhytomyr National Agroecological University**EFFICIENCY DAIRY CATTLE IN ZHYTOMYR REGION**

The analysis of efficiency of dairy industry in Zhytomyr region, industry highlights existing problems and ways to improve it. The region decreased cattle, moving volumes of livestock production and livestock from farms to farms. Increase of economic efficiency of dairy farming in the region is possible by implementing the following strategic decisions: large product creating specialized agricultural enterprises; technical re-equipment and modernization of existing farms and new technologies keeping dairy herd; building and optimizing the number of cows in farms and improve their productivity.

Keywords: dairy cattle, economic efficiency, profitability, farms.

Вступ

В агропромисловому комплексі України однією з пріоритетних галузей сільськогосподарського виробництва є молочне тваринництво та молокопереробна промисловість. Значимість молока і молочних продуктів у забезпеченні продовольчої безпеки країни, роль і значення молочного скотарства в системі сільського господарства та вирішенні соціальних і економічних проблем на селі вимагає не тільки теоретичного обґрунтування подальшого їх розвитку, а й практичних кроків у реалізації стратегії формування ринку молочних продуктів з урахуванням світового досвіду та вітчизняних реалій [1].

Механізм господарювання в ринкових умовах дає можливість сільськогосподарським товаровиробникам вільного вибору напрямів господарювання, видів діяльності та використання наявних ресурсів. Водночас, ринкові умови значно посилюють відповідальність щодо результатів діяльності функціонування галузей та виробництв. Отже, економічна ефективність є визначальним фактором підприємницького успіху. Велика рогата худоба при правильному її утриманні, повноцінній годівлі та вирощуванні має високу продуктивність. Корови можуть давати по 8–9 т молока в рік (у розрахунку на середньорічну корову), а окремі особини – до 10–12 т і навіть 15 т молока. Виробництво молока та м'яса великої рогатої худоби є одним із важливих напрямів сільськогосподарської діяльності підприємств Житомирської області.

Експериментальна частина

Вивченню питань удосконалення розвитку і підвищення ефективності ведення молочного скотарства, формуванню ринку молока та поліпшенню породної структури галузі присвячено багато наукових праць українських учених-аграрників. Серед них наукові розробки В.І. Бойка, П.С. Березівського, В.П. Бурката, М.В. Зубця, В.Н. Зимовця, О.В. Крисального, М.І. Товкача, С.Й. Кутікова, А.А. Омеляненка, В.О. Пабата, Т.Л. Мостенської та ін. Вирішення проблеми економічної ефективності виробництва молока розглянуто в наукових працях С.В. Васильчака, Н.М. Гапочки, О.Р. Жидяка, В.І. Радька, Р.О. Петренко, О.В. Шкільова та ін.

Метою роботи є дослідження стану виробництва продукції молочного скотарства в Житомирській області, висвітлення проблем його розвитку та підвищення економічної ефективності ведення галузі.

Об'єктом дослідження є процес функціонування галузі молочного скотарства в Житомирській області. Предметом економічних досліджень – є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів функціонування та розвитку галузі молочного скотарства з метою удосконалення виробництва й ефективного використання продукції тваринництва.

За роки розбудови державності та зміни суспільно-політичних і економічних процесів в державі відбувалося зменшення поголів'я великої рогатої худоби, переміщення обсягів виробництва продукції тваринництва та поголів'я худоби з сільгосп підприємств до господарств населення. Як результат, станом на 01.01.2016 року у сільгосп підприємствах Житомирської області налічувалось 24,8 тис. корів, тоді як в

господарствах – 86,7 тис. голів, а відтак у господарствах населення виробляється близько 85% молока і відповідно у сільськогосподарських підприємствах – лише 15% (табл. 1) [2, 3].

Таблиця 1

Динаміка поголів'я великої рогатої худоби в Житомирській області, тис. голів

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 р. у % до 2000 р.
Господарства усіх категорій									
ВРХ	524,6	341,9	224,6	214,7	223,5	207,6	183,8	167,3	31,9
в т.ч.: корови	295,2	210,5	142,4	137,2	134,4	128,2	119,1	111,5	37,8
Сільськогосподарські підприємства									
ВРХ	320,9	163,4	87,0	83,5	81,1	72,7	62,7	57,4	17,9
в т.ч.: корови	128,4	64,7	35,6	34,5	33,8	31,8	27,7	24,8	19,3
Господарства населення									
ВРХ	203,7	178,5	137,6	131,2	142,4	134,9	121,1	109,9	54,0
в т.ч.: корови	166,8	145,8	106,8	102,7	100,6	96,4	91,4	86,7	52,0

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Так у 2015 році поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств, порівняно з минулим роком, зменшилося на 8,9 %, у т.ч. корів – на 6,4 %. Загалом зменшення поголів'я спостерігається з 2000 року: поголів'я ВРХ зменшилося на 68,1 %, в т.ч. корів – на 62,2 %. Слід звернути увагу на те, що у 2000 році основна частина поголів'я була зосереджена в сільськогосподарських підприємствах (61,2 %), а у 2015 році – в особистих господарствах населення (65,7 %).

Найбільше скорочення загального поголів'я корів спостерігається у сільськогосподарських підприємствах. Така ж ситуація відбувається і в господарствах населення, але питома вага поголів'я корів залишається більш стабільною. Це пояснюється тим, що на селі корова є годувальницею і основним джерелом доходу більшості селян. Позитивна тенденція, яка відбувається в господарствах населення, в деякій мірі пом'якшує ситуацію, але кардинально вирішити її не може.

Зниження поголів'я великої рогатої худоби призвело до зменшення виробництва продукції тваринництва. Так, у 2015 році молока було вироблено на 11,3 тис. т менше, ніж у 2014 році, а порівняно з 2000 роком – на 77,9 тис. т (11,9 %), при цьому продуктивність корів зростає – в сільськогосподарських підприємствах у 3 рази, а в господарствах населення в 1,8 рази (табл. 2). Середньорічний удій молока від однієї корови в 2015 році становив 4079 кг, а в господарствах населення – 5093 кг.

Таблиця 2

Динаміка виробництва молока та продуктивність корів в Житомирській області

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 р. у % до 2000 р.
Виробництво молока, тис. т									
Господарства усіх категорій	656,3	731,9	578,3	569,1	594,9	597,6	589,7	578,4	88,1
С.-г. підприємства	186,0	138,9	88,8	89,6	102,7	101,1	99,6	101,0	54,3
Господарства населення	470,3	593,0	489,5	479,5	492,2	496,5	490,1	477,4	101,5
Середній річний удій молока від однієї корови, кг									
Господарства усіх категорій	2121	3358	4024	4104	4423	4510	4513	4877	229,9
С.-г. підприємства	1328	2205	2921	2972	3454	3397	3128	4079	307,2
Господарства населення	2783	3830	4322	4423	4703	4839	4970	5093	183,0

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Головним завданням у молочному скотарстві регіону на сучасному етапі є розробка та впровадження необхідних заходів для збільшення обсягів виробництва молока, зниження його собівартості. Основними чинниками для досягнення поставлених завдань, передусім, є підвищення продуктивності дійного стада. Позитивним моментом є те, що за досліджуваний період надій на корову по всіх категоріях господарств збільшується. Проте, зважаючи на це, рівень надоїв є досить низьким. Наприклад, провідні країни ЄС і світу уже досягли 8-11 тис. кг від однієї корови. Тому необхідно докласти всіх зусиль, щоб наблизити вітчизняні позиції до світових показників. Для цього потрібно поліпшити годівлю тварин, їхнє утримання, удосконалити організацію виробництва, тощо.

Найбільш вагомими проблемами, що стримують процес розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах, є рівень концентрації поголів'я ВРХ, забезпеченість тварин кормами та недосконалість механізму державної регуляторної політики. Серед факторів, які впливають на рівень

продуктивності тварин, 60 % припадає на годівлю. Кормова база більшості господарств не забезпечує повноцінної годівлі худоби. У структурі витрат на 1 ц приросту ВРХ найбільшу питому вагу займають витрати на корми – 53 %, що зумовлено перевитратою кормів з розрахунку на 1 ц приросту, їх низькою якістю та високою собівартістю 1 ц к. од. При цьому, рівень забезпечення кормами на 1 умовну голову залишається низьким. Зокрема, у 2014-2015 рр. близько 12 % підприємств заготовили понад 30 тис. ц к. од. на рік на 1 умовну голову при нормі 40–45 тис. од.; 40,1 % підприємств заготовляють на одну умовну голову в межах 5–10 ц к. од.; 24,5 % – 10–15 ц к. од.; 11,2 % – 15–20 ц к. од.

В таблиці 3 наведено показники економічної ефективності реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами. Реалізаційна ціна 1 ц молока у 2014 році становила 372,85 грн, у 2015 – 450,9 грн. Рівень рентабельності галузі у 2015 році сягав рівня 12,4 %, що на 5,4 % менше показника 2014 року.

Таблиця 3

**Економічна ефективність реалізації молока в сільськогосподарських підприємствах
Житомирської області**

Роки	Кількість продукції, ц	Повна собівартість продукції, тис. грн.	Чистий дохід, тис. грн.	Прибуток, тис. грн.	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна реалізації 1 ц, грн.	Рівень рентабельності, %
2014	787783,0	249379,1	293728,4	44349,3	316,56	372,85	17,8
2015	801967,0	321853,9	361604,2	39750,3	401,33	450,90	12,4

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Кризова ситуація, що склалася в досліджуваній галузі обумовлена рядом причин:

- диспаритет цін на продукцію тваринництва і матеріально-технічні ресурси;
- недосконала система регулювання ринку, коли значна кількість продукції реалізується через посередників, які привласнюють левову частину прибутків, створену на стадії виробництва;
- незадовільний рівень селекційно-плеємної роботи та технологічного забезпечення;
- відсутність дієвої державної політики щодо створення сприятливих економічних умов для розвитку галузі;
- домінування стихійних процесів на ринку молока і молокопродуктів;
- застаріле технічне обладнання тваринницьких ферм і комплексів, що призводить до підвищених витрат на їх обслуговування та підвищення собівартості продукції;
- відсутність фінансової підтримки інтегрування виробництва, переробки і реалізації молочної продукції, що посилює диспаритет міжгалузевих цін;
- розукомплектування (70–80 %) та повна руйнація власниками тваринницьких приміщень, ферм та комплексів, частина яких вже не підлягає ремонту та оновленню.

Підвищення економічної ефективності галузі молочного скотарства в регіоні можливе за рахунок реалізації наступних стратегічних рішень [4]:

- створення великотоварних спеціалізованих сільськогосподарських підприємств;
- технічне переоснащення та модернізація наявних ферм та освоєння нових технологій утримання молочного стада;
- нарощування та оптимізація поголів'я корів в сільськогосподарських підприємствах та підвищення їх продуктивності.

Поголів'я молочного стада можна збільшити за рахунок наступних заходів: збільшення виходу телят у господарствах у розрахунку на 100 корів не менше 90 %; розширеного відтворення молочних стад на рівні 8–10 % за рік.

Для підвищення продуктивності корів необхідно:

- забезпечити повноцінну годівлю тварин відповідно до їхніх фізіологічних норм (не менше 45 ц к. од на рік);
- збільшити обсяги виробництва молока за рахунок покращення продуктивності тварин та кормової бази;
- здійснити державну політику, спрямовану на стимулювання великотоварного виробництва через відповідний механізм дотацій та надання пільгових кредитів.

Реалізація усіх вищенаведених заходів створить сприятливі умови для розвитку молочного скотарства нашої країни, забезпечить зростання обсягів виробництва молока, дозволить довести обсяги споживання молока і молокопродуктів до фізіологічної потреби (380 кілограмів у розрахунку на одну людину) та збільшити експортний потенціал молочної продукції.

Зокрема, відродження скотарства у сільськогосподарських підприємствах повинно здійснюватися з врахуванням сукупності внутрішніх (місії і цілі, наявних ресурсів та потенціалу підприємств, менеджменту та диверсифікації) і зовнішніх (політичних, природних, технологічних, економічних та соціальних) чинників

та умов інноваційно-інвестиційного забезпечення (доступу до нових технологій, потенціалу інновацій, маркетингу інновацій, швидкості зміни технологій) (рис. 1).

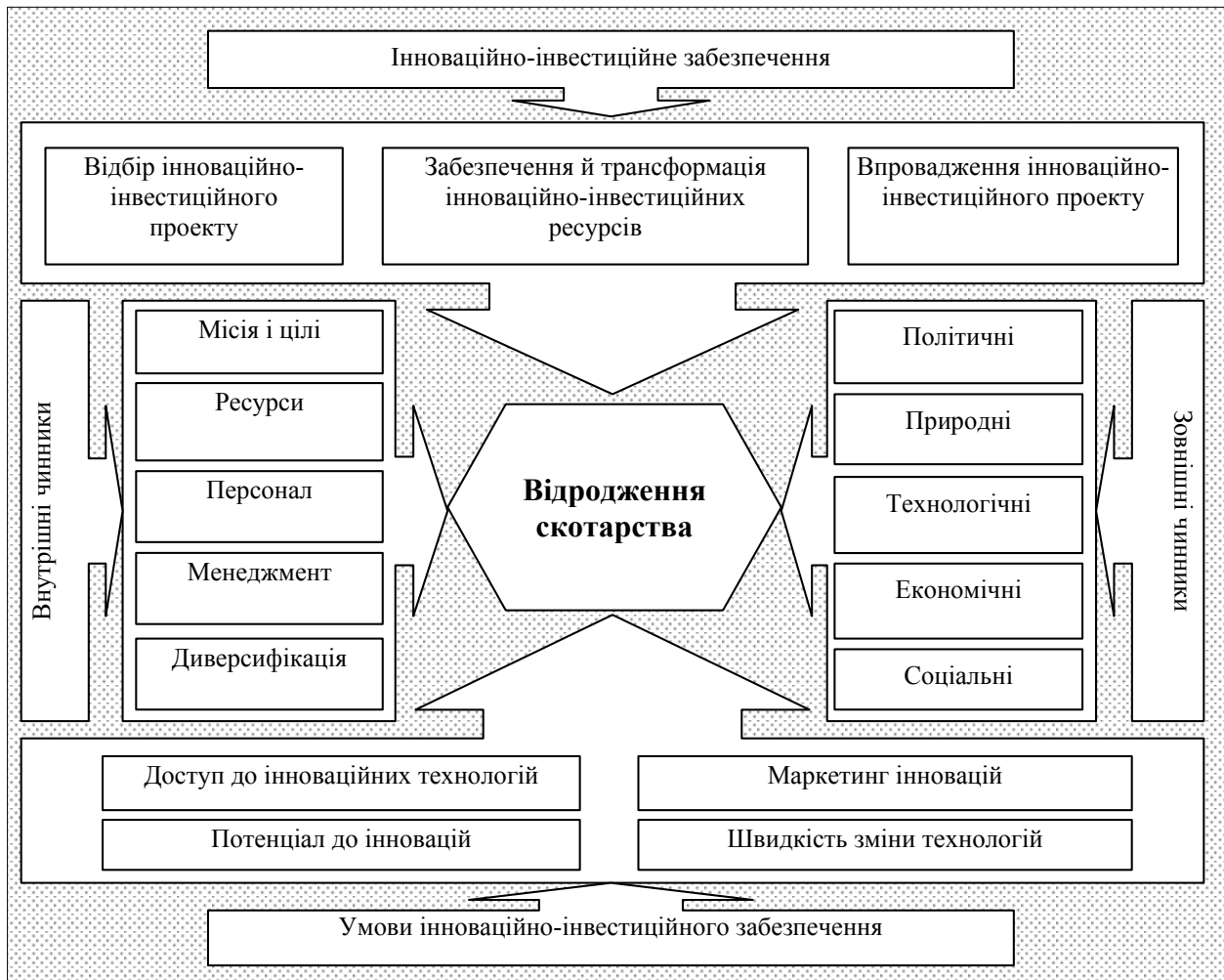

Рис. 1. Структурно-функціональна модель інноваційно-інвестиційного забезпечення відродження скотарства

Така модель відродження дозволяє обрати оптимальний проект інноваційно-інвестиційного розвитку, що реалізуватиметься у такій послідовності: 1) вибір інноваційно-інвестиційного проекту; 2) забезпечення й трансформація інноваційно-інвестиційних ресурсів; 3) впровадження інноваційно-інвестиційного проекту. Структурно-функціональна модель інноваційно-інвестиційного забезпечення відродження скотарства сільськогосподарських підприємств передбачає створення привабливих умов для стимулювання і підтримання достатнього рівня розвитку виробництва продукції скотарства. Всі нерозривні зв'язки моделі визначають рух і зміну елементів технологічного процесу виробництва наукомісткої продукції скотарства відповідно до закону взаємодії. Саме за таких зв'язків один елемент технологічного процесу стимулює ріст іншого та підтримує його.

Відродження скотарства в регіоні як в сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення потребує застосування злагодженого механізму державної регуляторної політики. До основних ринкових інструментів регуляторної політики віднесено: 1) удосконалення нормативно-правової бази щодо механізму державного регулювання інвестиційної діяльності в галузі; 2) регулювання рівня закупівельних цін на молоко; 3) стимулювання попиту на продукцію скотарства.

Висновки

Вирішення проблем відродження галузі скотарства доцільно здійснювати за допомогою запропонованих наукових підходів щодо обґрунтування організаційно-економічних засад відродження скотарства через досягнення достатнього рівня необхідних компонентів: підвищення продуктивності тварин; формування повноцінної кормової бази; удосконалення нормативно-правової бази щодо механізму державного регулювання інвестиційної діяльності в галузі; регулювання рівня закупівельних цін; стимулювання попиту на продукцію скотарства; оновлення технологічного забезпечення виробництва молока та яловичини; інноваційного оновлення виробництва та обґрунтування скорегованої з цього приводу потреби в інвестиціях.

Література

1. Ринкова трансформація економіки АПК : кол. монографія : у чотирьох частинах. Ч. 2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазєва. – К. : ІАЕ, 2002. – 754 с.
2. Статистичний щорічник Житомирської області / Головне управління статистики у Житомирській області. – Житомир, 2016. – 476 с.
3. Житомирщина у цифрах : статистичний збірник / Головне управління статистики у Житомирській області. – Житомир, 2016. – 152 с.
4. <http://studcon.org/shlyahy-pidvyshchennya-ekonomichnoyi-efektyvnosti-vyrobnytva-moloka-v-silsko-gospodarskyh>

Надійшла 06.11.2016; рецензент: д. е. н. Ткачук В. І.